

Diskussie: huishoudelijke arbeid (1)

H. ACHTERHUIS

Dat er kritisch commentaar wordt geleverd op het vierde hoofdstuk van mijn boek 'Arbeid, een eigenaardig medicijn' (Vakblad voor Huishoudkunde, 5(3)1984), acht ik een goede zaak. Een filosoof die zich als filosoof op een bepaald vakgebied waagt, mag naar mijn mening nooit het laatste woord hebben. Zijn tamelijk abstracte modellen moeten immers nog altijd concreet ingevuld worden, zijn 'grote' theorieën getoetst aan praktijksituaties.

Het soort sociale filosofie dat ik probeer te bedrijven, kan zich alleen ontwikkelen in nauwe relatie tot de vakwetenschappen. De filosofie zal, althans globaal, op de hoogte moeten zijn van het vakgebied waarop hij zich op wijsgerige wijze gaat begeven. Alleen dan zal hij werkelijk in staat zijn begrippen en theorieën te ontwikkelen, waaraan vakwetenschappers iets hebben. Dat betekent dat zijn uiteenzettingen altijd ook inhoudelijk zullen moeten zijn; aan zuiver formele gedachten-spinsels hebben de meeste vakwetenschappers – terecht – geen boodschap.

Moderne filosofen die ik bewonder en die ik probeer na te volgen – Hannah Arendt, Michel Foucault, Ivan Illich – hebben op vruchtbare wijze zo gewerkt. Langs deze weg heeft Hannah Arendt de politiekologische discussie over totalitarisme¹ beslissend beïnvloed, Illich geneeskundigen en onderwijskundigen creatief geprikkeld² en Foucault het denken over de relatie tussen macht en kennis binnen de menswetenschappen gestimuleerd³. Aan hun respectievelijke filosofische uiteenzettingen gingen steeds diepgaande en langdurige oriëntaties op de verschillende terreinen, waarop zij zich richtten, vooraf.

Een dergelijke oriëntatie, hoe intensief vaak ook, betekent ondertussen geenzins dat de filosoof vakwetenschapper is geworden. Integendeel, vakwetenschappers zullen zich, als ze

er tenminste überhaupt iets in zien, op zijn concepten en theorieën richten, er gaten in schieten, ze amenderen en nuanceren, de gedeeltelijke vruchtbaarheid er misschien van aantonen, enz. In elk geval hebben zij op hun eigen gebied altijd het laatste woord.

Hoofdstuk vier

Vanuit bovenstaande visie op de – beperkte – taak en mogelijkheden van de filosoof heb ik de vele discussies rondom mijn vorige boek, dat een filosofische kritiek op welzijnswerk en andragologie behelsde⁴, zeer toegejuicht. Dat geldt nu ook voor de kritieken en commentaren die op 'Arbeid, een eigenaardig medicijn' loskomen, waaronder het kritische artikel over mijn vierde hoofdstuk over huishoudelijke arbeid. Voorlopig ben ik echter nog niet erg overtuigd door deze laatste kritiek. Daarvoor gaat ze teveel heen langs mijn analyses, legt ze me teveel dingen in de mond die ik niet gezegd heb en laat ze ook weer teveel dingen die ik wel gezegd heb, weg. Ik zal dit kort toelichten.

Eén van de nuanceringen die de Vos en de Wit-Sauter aan mijn stellingname over het ontstaan van de huishoudkunde willen aanbrengen, is dat er in het verleden door huishoudkundigen niet 'alleen maar onzin over de huishouding' is verkocht. Volgens mijn kritici zou ik namelijk beweren dat huishoudkunde 'alleen' gebruikt werd om huisvrouwen te disciplineren. Misschien speelt het auteurs parten dat ze zich op dit punt beperkt hebben tot de bespreking van hoofdstuk vier van mijn boek. Als ze andere hoofdstukken erbij hadden betrokken – ik heb het boek nadrukkelijk als eenheid geprobeerd te komponeren – dan hadden ze, bijvoorbeeld in hoofdstuk vijf, kunnen ontdekken dat ik in een aantal theo-

retische beschouwingen met name op de huishoudkunde terugkom. Daar zeg ik precies wat mijn critici mij verwijten *niet* te zeggen, namelijk dat het vaak wel degelijk om 'verbeteringen' ging en dat huishoudkunde 'een kern van bruikbare informatie' bevatte.

Visie op de geschiedenis

Mijn theoretische uitweidingen in hoofdstuk vijf gaan ook uitgebreid in op een ander probleem dat in de kritiek aan de orde komt: het beoordelen van regulerings- en opvoedingsstrategieën. Mijn critici poneren dat ik het hier over 'boze opzet' heb en dat ik met mijn 'inzicht van nu' op 'naieve' wijze aanschop tegen 'ideeën en handelwijzen van toen'. Het probleem dat met deze kritiek wordt aangesneden is zeer complex, en ik wil zeker niet beweren dat ik er het verlossende woord over kan spreken. Maar wat ik in elk geval zorgvuldig vermeden denk te hebben is juist om op 'naieve' wijze over 'boze opzet' in het verleden te praten. Integendeel, ik heb na mijn visie op de geschiedenis uitvoerig te hebben verantwoord (hoofdstuk twee), steeds ernaar gestreefd de negentiende eeuwse strategieën in de woorden van de tijdgenoten zelf (bijvoorbeeld van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen of van schrijvers van de Arbeidersenquête) weer te geven. Als je je in de geschiedenis van deze eeuw verdiept, zie je dat bovengenoemde groepen wel degelijk bedoelingen hadden, dat zij, tezamen met vele andere groepen, binnen een breed burgerlijk beschavingsoffensief, verschillende reguleringsstrategieën ontwikkelden. Ik laat ook zien dat dit tegenwoordig nog even hard gebeurt vanuit welzijnsinstanties, de gezondheidszorg, overheidskommissies, enz. Het grote probleem lijkt me nu dat wanneer je er zelf midden in zit, er deel van uit maakt, je alleen goede bedoelingen ziet, die een latere generatie (althans mijn critici) juist als 'boze opzet' betitelen. Op deze manier denken mijn critici op naïeve wijze afstand te kunnen nemen van een verleden dat de huidige huishoudkunde in be-

langrijke mate bepaald heeft. Het verbaast mij bij een dergelijke visie op de geschiedenis dan ook nauwelijks, dat mij verweten wordt dat ik in een boek dat voor een belangrijk deel historische beschouwingen bevat, te weinig aandacht besteed aan de geschiedenis. Ik zou hier alleen maar tegenover willen stellen dat ik de geschiedenis *niet* als een legitimatie voor het heden heb willen beschrijven, zoals nog maar al te vaak gebeurt.

Een ander verschil tussen mijn critici en mij op dit terrein is dat ik het stellen van de 'waarom-vraag', het zoek naar causale verbanden zoals zij dat kennelijk van historisch onderzoek verwachten, niet zeer vruchtbaar vind. In mijn boek heb ik in elk geval proberen te laten zien dat het in een gegeven historische situatie misschien vruchtbaarder is machtsstrategieën, interventies en reguleringsspraktijken op te sporen.

Ik ben van mening dat juist deze laatste benadering, zoals mijn critici willen, het 'inzicht in de betekenis van de huishoudkunde voor de samenleving' kan vergroten. Daarbij neem ik in deze geopende discussie zonder meer aan dat via deze benadering althans een deel van mijn inzichten door huishoudkundigen kritisch geëvalueerd en eventueel gekraakt zal worden. Het zal echter uit het bovenstaande duidelijk worden dat ik voorlopig geen reden aanwezig acht om van een deel van mijn analyses nu al afstand te nemen.

Noten

1. HANNAH ARENDT, 'The origins of totalitarianism', New York 1951.
2. IVAN ILLICH, 'Grenzen aan de geneeskunde', Baarn 1978.
3. IVAN ILLICH, 'Ontscoling van de maatschappij', Baarn 1972.
4. Zie b.v. 'Foucault over macht', Te Elfder Ure 29, Nijmegen 1981.
5. HANS ACHTERHUIS, 'De markt van welzijn en geluk', Baarn 1979.

Korrespondentieadres

Hans Achterhuis, J. S. Bachstraat 60, 3533 XD, Utrecht.